

Deizme Eğilim Bağlamında Dindarların Din Dili ve Medya Kullanımı İlişkisi

-15-21 Yaş Aralığı Lise ve Üniversite Öğrencileri Örneği-

The Spread of Deism: The Relationship Between Religious Language and Media Use by Religious People

-15-21 Age Range High School and University Students Example-

Yasemin Çelebi Dilli

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
İstanbul/Türkiye
celebiyasemin0@gmail.com

İstanbul Sabahattin Zaim University
Faculty of Islamic Sciences
İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0002-1349-4674

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Types	Araştırma Research Article
Geliş Tarihi Received	31 Ekim October 2022
Kabul Tarihi Accepted	20 şubat February 2023
Yayın Tarihi Published	30 Haziran June 2023
Yayın Sezonu Pub Date Season	Haziran June
Cilt Volume	39
Sayı Issue	39
Sayfa Pages	59-79

Atıf | Cite as

Yasemin Çelebi Dilli, “Deizme Eğilim Bağlamında Dindarların Din Dili ve Medya Kullanımı İlişkisi -15-21 Yaş Aralığı Lise ve Üniversite Öğrencileri Örneği-”. *Usul İslam Araştırmaları Dergisi* 39/39 (Haziran 2023), 59-79.
DOI: 10.56361/usul.1197478

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı | Published by

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır.

Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Yasemin Çelebi Dilli).

Öz*

Post-modern dönemde deizme yönelimin hızla arttığına dair iddialar, araştırmacıları konuyla ilgili alan araştırmaları yapmaya sevk etmektedir. Genellikle ortaöğretim öğrencilerinin deizm algılarının incelendiği çalışmaların yanı sıra çeşitli haber kaynaklarında da deizmin Türkiye’de gençler arasında hızla yayıldığına yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Deizm araştırması çalışmalarının yoğunlaşmasına dayanarak da deizmin varlığının iddia olmaktan öte, bir gerçeklik olarak güncel problemler arasında yer aldığı söylenebilir. Bu bağlamda makalede, deizme yönelimde, dindarlar tarafından kullanılan din dili ve medyanın kullanımı gibi içsel faktörlerin tespitinde dayanaklık teşkil eden araştırma tablolarına ve bulgulara yer verilmiştir. Deizme eğilim bağlamında din dili ve medya etkeninin incelenmesine dair önermeler içeren ankette, ergenliğin başlarına ve sonlarına tekabül eden 15-21 yaş arası hedef kitle seçilmiş, anket çalışması online olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan gençlerin, din dili, dindarların medyayı ve dili kullanımı, TV programlarında yer alan din tartışmaları ile ilgili yöneltilen önermelere verdikleri cevaplar deizme eğilim bağlamında değerlendirilmiş, din dilinin inşâ ve ihyasında önemli olduğu düşünülen bazı ilkelerin tespitine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deizm, din dili, medya, din tartışmaları, 15-21 yaş

---

* Bu makale, hali hazırda devam eden “Post-Modern Dönemde Deizm-Din Dili İlişkisi” (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2022) konulu yüksek lisans tezinin bir bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır.

This article has been prepared by using a section of the ongoing master's thesis titled "The Relationship Between Deism and the Language of Religion in the Post-Modern Era" (Graduate Education Institute, Istanbul Sabahattin Zaim University, Istanbul, 2022).

The Spread of Deism: The Relationship Between Religious Language and Media Use by Religious People -15-21 Age Range High School and University Students Example-

Abstract

Claims about the rapid emergence of the tendency towards deism in the post-modern period prompt researchers to conduct research-oriented field studies. In addition to studies examining the perceptions of deism among secondary school students, there are also explanations from various news sources regarding the rapid spread of deism among the youth in Turkey. The results of current studies suggest that the course of deism should be included among the current problems as a reality rather than a claim. In this context, the article includes the determination of internal principles such as the language of religion used by religious people and the use of media in deism behavior. In the survey, which aims to measure the relationship between deism and religious language, the target audience is selected between the ages of 15-21, corresponding to the beginning and the end of adolescence. The survey is conducted online. The answers of participants to the prepositions about religious language, the use of language and media by religious people and the religious discussions in the TV programs are evaluated in the context of deism, and certain principles are presented on foundation of religious language and its revival.

Keywords: Deism, religious language, media, religious discussions, 15-21 years

حول الميل الى الربوبية: العلاقة بين لغة الدين واستخدام وسائل الإعلام من قِبل المتدينين

—طلاب الثانوية و الجامعة بين سنّ 15-21 نموذجاً —

الملخص

تدفع الادعاءات التي تفيد بأن الاتجاه نحو الربوبية قد ازداد بسرعة بعد الحداثة الى إجراء دراسات ميدانية حول هذا الموضوع. بشكل عام هنالك انتشار سريع في الدراسات التي تفحص تصورات الربوبية بين طلاب الثانوية، هناك أيضًا تصريحات في مصادر إخبارية مختلفة تفيد بأن الربوبية تنتشر بسرعة بين الشباب في تركيا. عندما يتم فحص نتائج الدراسات الحالية، يمكن القول بأن وجود الربوبية يجب أن يكون من بين المشاكل الحالية كواقع وليس ادعاء. في هذا السياق، تتضمن هذه المقالة تحديد العوامل الداخلية مثل لغة الدين التي يستخدمها المتدينون واستخدام وسائل و أثرها على الميل إلى الربوبية. في استطلاع الرأي لمحاولة قياس العلاقة بين الربوبية والدين واللغة، تم اختيار فئة طلاب الثانوية و الجامعة بين سن 15-21 المقابلة لبداية سن المراهقة ونهايتها، وتم إجراء الاستطلاع عبر الإنترنت، كما تم تقييم إجابات الشباب المشاركين في الدراسة على المقترحات حول لغة الدين واستخدام الدين للإعلام، والمناقشات الدينية في البرامج التلفزيونية حول ميلهم إلى الربوبية.

الكلمات المفتاحية: الربوبية، واللغة الدينية، والإعلام، والمناظرات الدينية، سن 15-21

Giriş

Deizm, Latince kökenli “deus” ve Grekçe “teus” kelimesinden türemiş bir kavramdır. Kavramsal anlamı zaman içinde değişime uğramış, özellikle XVI. Yüzyıldan sonra Hıristiyan dünyasında, “teist” Ortodoks Hıristiyanları, “deist” ise gelenek karşıtı Hıristiyanlar için kullanılmıştır.¹ Deizm, felsefi ve teolojik bir ideoloji olarak ele alındığında, Tanrı’nın evreni ve içindekileri yaratması ancak buna müdahale etmeyip, bir saat gibi işleyişine bırakması görüşünü² ifade etse de ortak bir deizm tanımı yapmak mümkün değildir. Bunun birincil sebebi, deizmin bir kutsal kitabı, Peygamber gibi, yaşamış bir öncüsü, bir inanç- akide sisteminin bulunmamasıdır. Bir diğer etken ise deizmin doğduğu çevrelerin birbirinden fiziksel anlamda uzaklığıdır.³

Deizm, Hıristiyan dünyasında, kilisenin otoritesine baş kaldırı hüviyetinde doğmuş bir ideolojidir.⁴ “Akılcılık”, “geleneği inkâr”, “nübüvvetin ve mucizenin reddi”⁵ gibi genel ilkeleri bulunan bu ideolojinin, günümüz Müslüman dünyasında da geleneğe karşıt kimliğiyle varlığını sürdürdüğü söylenebilir.

Deizmin gençler arasında yayılmasını araştırma konusu edinen birçok güncel çalışma bulunmaktadır. 2022 yılında yapılan, Gülten Koç’un “Lise Öğrencilerinin Deizm Algısına Dair Sosyolojik Bir Araştırma: Başakşehir Örneği” isimli çalışması, 2019 yılında Hamdi Gündoğar’ın “Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı – Adıyaman Örneği” isimli çalışması, yine 2019 yılında Euronews haber sitesi aracılığıyla yayınlanan, Türkiye’de gençlerin dindarlık oranının %28 den %15’e düşmesine yönelik tespiti içeren KONDA’nın yapmış olduğu anket çalışması da konuyla ilgili güncel veriler arasında bulunmaktadır.

---

¹ Hüsamettin Erdem, “Deizm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 18 Kasım 2022).

² Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Atlas Yayıncılık, 2018), 53.

³ Ahmet Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002), 514.

⁴ Zeki Özcan, *Viyana Çevresi Üzerine*, (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2012), 43.

⁵ Adnan Bülent Baloğlu, *Son Hurafe: Deizm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 90.

Araştırmanın Problemi:

Deizmin Yayılmasında Din Dili Temelli Faktörlerin Tespiti

Son dönemlerde yapılan çalışmalar dikkate alındığında deizme eğilimin arttığı söylenebilir. Daha önce yapılmış bahsi geçen çalışmalar ve 15-21 yaş arası lise ve üniversite çağındaki gençlerle yapılan anket çalışmasından da yararlanarak din dilinin deizmin artışı üzerinde etkisi incelenmiştir. Özellikle lise çağındaki gençlerin din dili hakkındaki-tespit edilebildiği kadarıyla- düşüncelerine bakılırsa din dilinin deizmin artışı üzerinde bir etkisinin olduğunu söylemek imkânsız görünmemektedir. Deizm ve din dili ilişkisinin incelendiği bu çalışmada 15-21 yaş aralığındaki gençlere, “Din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanıldığına inanıyorum”, “Türkiye’de dinin kurumsallaştığını düşünüyorum”, “Din içerikli TV programları ve sosyal medya kanallarının genç kitlelere hitap ettiğini düşünüyorum”, “Medyada yer alan din tartışmalarının bilimsel temellere dayanmadığını düşünüyorum” “Mevcut dini tartışmaların güncel (çağa uygun) olduğunu düşünüyorum”, “Din dilinin rasyonel ve bilimsel kaynaklara dayanması gerektiğini düşünüyorum” önermeleriyle, din dilinin, medyanın kullanımının deizmin yayılması üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Çalışma, deizmin ülkemizde gençler arasında yayılmasının din dili kaynaklı sebeplerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Din dilinin ve medyanın dindar kesim tarafından kullanımının, deizme yönelimin artmasında etken faktör olması, ilgili çalışmaya katılan gençlerin belirttiği fikirler çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Gençler arasında deizmin artmasını inceleyen örnek çalışmalar bulunmakla beraber bu çalışmada deizmin artmasının din dili kaynaklı içsel faktörlerini tespiti gayret edilmiştir. Bu bağlamda, çalışma özgün bir değer taşımaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Makalede özet literatür taraması ve anket tekniği kullanılmıştır. SPSS analizi ile cinsiyet, yaş, anne- babanın eğitim, maddi gelir ve dindarlık düzeyleri

gibi demografik soruların yüzdelik dağılım ve frekanslarına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra ankete katılan öğrencilerin din dili ve deizm ilişkisine dair önermelere verdiği cevapların demografik sorularla ilişkilendirilmesine dair bulgu ve yorumlara değinilmiştir.

Araştırmanın Örnekleme

183 katılımcının yer aldığı anket çalışmasının bütününde 30 önerme maddesi ve 5 demografik soru yer almaktadır. Özellikle din dilinin ve medyanın kullanımının etkisinin incelendiği bu makalede beş önermenin incelemesine yer verilmiştir.

Varsayımlar

- a. Gençler arasında deizme yönelim hızla artmaktadır.
- b. Deizme yönelim daha çok ergenliğin başlarında başlayıp, ergenliğin sonlarında (21 yaş) daha net şekillenmektedir.
- c. Öğrenciler kendilerine yöneltilen maddeleri anlayarak ve samimiyetle cevaplamışlardır.

Hipotezler

- a. Din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanılmaması gençlerin deizme yöneliminde etken faktörlerden biridir.
- b. Anne- babanın dindarlık düzeyi ile deizme yönelim arasında doğru orantı bulunmaktadır.
- c. TV ve sosyal medyada yer alan dini mesele ve tartışmalar gençlere hitap etmemektedir.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analiz işlemlerinde SPSS 25.0 programı kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların demografik bilgileri ile din dili ve deizmle ilgili sorulara verdikleri yanıtların yüzdelik dağılımlarının belirlenmesinde frekans analizi kullanılmıştır. Sorular arasında ikili kıyaslamaların yapılmasında çapraz tablolardan yararlanılmış ve istatistiksel analiz olarak Ki-Kare (χ^2) uygulanmıştır.

1. Deizmin Temel İddia ve İlkeleri

Literatürde deizm tanımları incelendiğinde İngiliz filozof ve ilahiyatçı Samuel Clarke'nin (ö.1729) deizmi dört grup olarak tasnif ettiğini, “Deizm” kavramını ilk kullanan Pierre Viret'in (ö.1571) bu kavramı günümüzdeki kullanımından farklı ele aldığını, James W. Sire'nin (ö.2018) “Hıristiyan Deizm” ve “Radikal Deizm” veya “Sıcak Deizm” ve “Soğuk Deizm” şeklindeki tasnif ve tanımlamalarına ulaşılmaktadır.⁶

Literatür incelendiğinde de deizm kavramı yerine pek çok yerde “doğal din” tanımına rastlanmaktadır. Özellikle Batı dünyasında ele alınmış deizm araştırmalarında deizm yerine “doğal din” ifadesinin sıklıkla kullanıldığını söylemek mümkündür.

Tek tip bir deizm tanımından bahsedemediğimiz gibi, bunun bir sonucu olarak genel bir deizm görüşü de öne sürülememektedir. Örneğin, deizmin doğduğu sıralarda Katolik çevrede yaşayan ve deist olduğunu iddia eden birinin, bu durumunu gizli tutmaktan başka bir seçeneği yoktur. Çünkü Katolik çevrelerde deistler doğrudan otoriteye baş kaldıran, Hıristiyan kimliğini terk etmiş kimseler olarak görülmüştür. Protestan çevrelerde ise deistler Hıristiyan kimliğini terk etmeyen, bu kimlikle beraber bir kimlik inşa etmeye çalışan kimseler olarak görülüp, “Hür düşünür Hıristiyan” olarak kendilerini tanımlamış ve çevreleri tarafından da böyle tanımlanmışlardır.⁷ Modern akımların hızlıca baş gösterip yayıldığı Aydınlanma Çağı'nda deistler “Aklınla hareket etmede cesur ol” deyimini kendilerine slogan seçmişler, kiliseye karşı aklı öncelerken Hıristiyan kimliklerinden vazgeçemediklerini de belirtmişlerdir.⁸ Bu durum, aynı inanç dünyasında bulunup, yaşadıkları coğrafya bakımından deistlerin tutumlarının anlaşılması için önemli bir örnektir.

Buldukları sosyo-kültürel yapıya bağlı olarak deistlerin öne sürdükleri görüşler birbirinden farklı olsa da deizmin bazı temel ilkelerini şu çerçevede açıklamak mümkün görünmektedir⁹:

1.1 Akılcılık

---

⁶ Adnan Bülent Baloğlu, *Son Hurafe Deizm*, 56.

⁷ Aliye Çınar, *Deizm ve Ateizm Üzerine*, (İstanbul: Köprü, 2018) 50-51.

⁸ Adnan Bülent Baloğlu, *Son Hurafe Deizm*, 2.bs (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021) 90-91.

⁹ Adnan Bülent Baloğlu, *Son Hurafe Deizm*, 86.

Evreni, yaratılışı, olup biten her şeyi yorumlama görevi aklın görevidir.

1.2 Yaratan ve Sadece İzleyen Aşkın Bir Tanrı

Aristo felsefesinden hareketle “İlk hareket ettiren” olan aşkın Tanrı, evreni ve diğer her şeyi yaratmış ve yorumunu insanın aklına, işleyişi ise doğa kurallarına bırakmıştır.

1.3 Doğa Kanunları

Tanrı, evrenin işleyişini doğa kanunlarına bırakmıştır, insan doğaya bakarak Tanrı hakkında tek araç olan akılla düşünebilir.

1.4 İlahi Müdahale ve Mucizeyi İnkâr

İlahi müdahale söz konusu değildir. Bu sebeple mucizeden de bahsedilemez. Deistlerin iddialarına göre, mucize, sihir ve büyü gibi eğitim ve çalışmayla elde edilebilecek bir bilgi türüdür.¹⁰ Bütün insanların veya en azından peygamber gönderilen toplumların olağanüstü fiiller gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği denenseydi, belki de aynı mucizeyi gösterebilen bireyler tespit edilebilirdi.¹¹

1.5 Geleneğe Tepki

Kilisenin öğretilerini dikkate almak akılı yok saymaktır. Akıl Tanrı hakkında düşünmek ve konuşmak için tek araçtır.

Bu ilkeler, tonları farklı olmakla beraber, çeşitli deizm anlayışlarının ortak ilkeleridir. Protestan deist ile Katolik deist arasındaki tutum farkı da yine bu minvalde örnek verilebilir. Geleneği inkâr karşısında Protestan daha ılımlı bir tutuma sahipken, Katolik olan biri daha katıdır. Ancak deist olduğunu ileri süren insanların hemen hemen tamamında akıl ön plana çıkmış, hatta dinin yerine akıl konulmuştur.¹² Özellikle Aydınlanma Çağı gibi hareketli bir dönemde, Reform, Rönesans ve kilisenin tutumunun eleştirilmeye başlanmasıyla beraber, akılcılık

---

¹⁰ İbrahim Aslan, “İmam Matürîdî'nin Deist Eleştirilere Karşı Nübüvvet Savunusu” *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 12/2 (Ağustos 2014), 48-49.

¹¹ Matürîdî, *Kitabu't-Tevhid*, çev. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2021), 282.

¹² Mirca Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, çev. Mehmet Aydın, (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 1995), 2

(rasyonalizm) ve insancılık (hümanizm) tartışmaları başlamıştır.¹³ Kilisenin tutumuna önemli eleştirilerden biri de hümanist ilahiyatçı Desiderius Erasmus (ö.1536) tarafından yapılmıştır. Özellikle kilise eleştirisi üzerine kaleme aldığı eseri “*Deliliğe Övgü*”de, din adamları ve teologlardan, uydurma ahlâk kıssalarıyla insanlara duygu sömürüleri yapan, kendilerine inananları “dinsiz” olmakla yaftalayan, böylelikle kendilerini kurnaz zanneden, dolaylı laflarla cahilliklerini örten sahtekâr kimseler olarak bahseder.¹⁴

2. Din Dili

Din dili alanında literatür tarandığında genellikle Batı dünyasında çalışmaların yoğun olduğu görülmektedir.¹⁵ Bütün bilimler için geçerli bir dil formu ortaya koymayı hedefleyen bazı dil paradigmaları geliştirilmiştir.¹⁶ Pozitif bilimlere uygulanan matematiksel ve kesin dilin, devamında sosyal bilimlere uygulanabilirliği tartışmaları meydana gelmiştir.¹⁷ Bu tartışmalar bağlamında, Alman matematikçi ve filozof aynı zamanda 17. yy ’da rasyonalizmin önemli savunucularından olan, bazı araştırmacılarla deist olduğu iddia edilen Leibniz (ö.1716), önemli bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸ Leibniz, matematikte olduğu gibi, mutlak kesin bir dilin varlığına ve bunun bir ayırım olmaksızın bütün bilimlere uygulanmasının imkânına inanmaktadır.¹⁹

İslam dünyasında ise din dili çalışmaları dil alanıyla ilgili ortaya konulan paradigmaların, kutsal metinler üzerinde test edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.²⁰ Bunun yanı sıra bir kelam problemi olarak “Tanrı hakkında konuşmanın imkânı” veya filolojik tahliller şeklinde gerçekleşen çalışmalar da bulunmaktadır.

Din dili denildiğinde insanlarda, teologların, ilahiyat profesörlerinin veya din adamlarının kullandığı teknik bir dil çağrışımı olduğu izlenmektedir.²¹ Halbuki din dili, günlük dil gibi tecrübeye dayalı bir dil

¹³ Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 4.bs., çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 60.

¹⁴ Erasmus, *Deliliğe Övgü*, çev. Yücel Sivri, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 77.

¹⁵ Necati Öner, *Dil Üzerine*, (Ankara: Divan Kitap, 2013), 28.

¹⁶ Gökhan Yavuz Demir, *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2007), 72.

¹⁷ Şahin Uçar, *Dil ve Felsefe*. (İstanbul: Şule Yayınları, 2012), 84

¹⁸ Atakan Altınörs, *Anlam Doğrulama ve Edimsellik*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 17.

¹⁹ Ömer Naci Soykan, *Felsefe ve Dil*, 2. bs., (İstanbul: MTV Yayıncılık, 2006), 51.

²⁰ Hasan Er, “İdeal Din Dilinin İmkansızlığı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2019/1) 231.

²¹ Frederick Ferre, *Din Dilinin Anlamı*, çev. Zeki Özcan (İstanbul: Alfa Basın Dağıtım. ,1999), 22.

alanı olması sebebiyle bir hukuk dili, bilim dili gibi belirli sınırlara sahip bir dil alanı olarak görülmemelidir.²² **Bulgular**

Demografik Bilgilerin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımlar

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Erkek	64	35,0
	Kadın	119	65,0
Yaş grubu	15-16 yaş	43	23,5
	17-18 yaş	57	31,1
	19-20 yaş	46	25,1
	21 yaş	37	20,2
Anne eğitim durumu	İlkokul	83	45,4
	Ortaokul	32	17,5
	Lise	33	18,0
	Üniversite	35	19,1
Baba eğitim durumu	İlkokul	47	25,7
	Ortaokul	35	19,1
	Lise	41	22,4
	Üniversite	60	32,8
Aile dindarlık düzeyi	Düşük	6	3,3
	Orta	36	19,7
	Yüksek	90	49,2
	Çok yüksek	51	27,9
Aile gelir düzeyi	3000-5000	13	7,1
	6000-8000	44	24,0
	9000-11000	44	24,0
	12000-14000	41	22,4
	15000 ve üzeri	41	22,4

Değerlendirme:

Araştırmaya katılan öğrencilerin %35'i erkek, %65'i kadın öğrencilerden oluşmakta olup, öğrencilerin %23,5'i 15-16 yaş grubunda, %31,1'i 17-18 yaş grubunda, %25,1'i 19-20 yaş grubunda, %20,2'si 21 yaş grubundadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %45,4'ünün annesi, %25,7'sinin babası ilkokul mezunu, %17,5'inin annesi, %19,1'inin babası ortaokul mezunu, %18'inin

²² Turan Koç, *Dilin Ötesi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 24.

annesi, %22,4'ünün babası lise mezunu, %19,1'inin annesi, %32,8'inin babası üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %3,3'ünün ailesinin dindarlık düzeyi düşük, %19,7'sinin orta seviyede, %49,2'sinin yüksek, %27,9'unun çok yüksektir. Öğrencilerin %7,1'inin ailesinin aylık gelir durumu 3000-5000 TL arasında, %24'ünün 6000-8000 TL arasında, %24'ünün 9000-11000 TL arasında, %22,4'ünün 12000-14000 TL arasında, %22,4'ünün 15000 TL ve üzerindedir.

Deizm Yayılımına Dair Bulgular

Tablo 2. Öğrencilerin Deizm Hakkında Fikir Sahibi Olma Durumları ve Çevrelerindeki Deizmle İlgili Konuşulan Bilgilerle İlişkili İfadelere Verdikleri Yanıtların Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Deizm hakkında fikir sahibiyim	f	41	71	39	10	22
	%	22,4	38,8	21,3	5,5	12,0
Çevremde deist olduğunu söyleyen arkadaşlarım var.	f	27	47	27	45	37
	%	14,8	25,7	14,8	24,6	20,2
Deist düşünceleri mantıklı buluyorum	f	7	8	36	48	84
	%	3,8	4,4	19,7	26,2	45,9
Deist arkadaşlarımla sohbet ettiğimde deizmi temellendirebildiklerini görüyorum.	f	9	22	51	52	49
	%	4,9	12,0	27,9	28,4	26,8
Deizmin iddialarına karşı sunulan anti-tezleri mantıklı buluyorum	f	28	53	41	28	33
	%	15,3	29,0	22,4	15,3	18,0
Deist düşüncelerde olan insanlara merak duyuyorum.	f	12	33	27	54	57
	%	6,6	18,0	14,8	29,5	31,1
Deizmin yayılması beni rahatsız etmiyor.	f	20	32	28	39	64
	%	10,9	17,5	15,3	21,3	35,0
Dinin yeteri kadar kapsamlı anlatılmadığını düşünüyorum	f	71	55	32	18	7
	%	38,8	30,1	17,5	9,8	3,8

Değerlendirme:

Tablo incelendiğinde, ulaşılan yüzdeler oranlardan hareketle, deizmin inanç boyutunda olmasa da sosyal anlamda ciddi yayılımının söz konusu olduğu gözlemlenebilir durumdadır. Öğrencilerin % 40,5'inin çevresinde deist olduğunu söyleyen arkadaşlarının bulunduğu yönelt cevapları deizmin gençlerin sosyal alanlarında varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yayılımdan rahatsız olmayan gençlerin oranının, %25,4 olduğunu, araştırmaya katılan gençlerin %24,6'sının deist düşüncelerde olanlara merak duyduğunu bildirmesi unsurları bir arada değerlendirildiğinde, deizmin bir nüfuz alanı oluşturduğunu da doğrular görünmektedir. Bunun yanı sıra deist arkadaşlarıyla sohbet ettiğinde onların deizmi zihninde temellendirip temellendiremediklerine dair kanılarıyla ilgili önermeye %16,9 öğrencinin temellendirebildiklerini düşündüklerine yönelik kanaatleri, %27,9'unun ise kararsız görüş bildirmeleri de yine deizmin gençlerin gündelik hayatlarında tesir alanını gözlemleyebileceğimiz sonuçlar olarak değerlendirilebilir.

Gençlerin büyük çoğunluğu deizmin bu nüfuz alanına rağmen, deist düşünceleri mantıklı bulmadığını belirtmekle beraber deizmin iddialarına karşı sunulan anti-tezleri de mantıklı bulmadıklarını ve %68,9'luk bir oranla dinin yeteri kadar kapsamlı anlatılmadığı yönündeki düşüncelerini de belirtmişlerdir.

Din Dilinin Dindarlar Tarafından Doğru Kullanılıp Kullanılmadığı İncancına Göre Karşılaştırmalar

Tablo 3. Öğrencilerin “Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum” İfadesine Katılma Durumuna Göre “Türkiye'de Dinin Kurumsallaştığını Düşünüyorum” İfadesine Verdikleri Yanıtların Karşılaştırılması

	Türkiye'de Dinin Kurumsallaştığını Düşünüyorum						Toplam
	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum		
Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum							

Kesinlikle katılıyorum	f	4	3	2	0	1	10
	%	40,0	30,0	20,0	0,0	10,0	100,0
Katılıyorum	f	3	5	7	2	0	17
	%	17,6	29,4	41,2	11,8	0,0	100,0
Kararsızım	f	6	20	26	6	0	58
	%	10,3	34,5	44,8	10,3	0,0	100,0
Katılmıyorum	f	11	19	14	5	2	51
	%	21,6	37,3	27,5	9,8	3,9	100,0
Kesinlikle katılmıyorum	f	30	11	3	1	2	47
	%	63,8	23,4	6,4	2,1	4,3	100,0

$\chi^2=53,237$; $df=16$; $p=0,000$

Değerlendirme:

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanıldığına yönelik inançlarına göre Türkiye’de dinin kurumsallaştığına ilişkin görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Din dilinin doğru kullanıldığını düşünen %70 oranında öğrenci, Türkiye’de dinin kurumsallaştığı görüşüne katılmaktadır. Bu durumda Türkiye’de dinin kurumsallaştığına yönelik kanaat din dilinden bağımsız olarak bile oldukça yüksektir. Bunun yanı sıra din dilinin doğru kullanılmadığına yönelik kanaat bildiren ve kararsız kalan öğrencilerin, Türkiye’de dinin kurumsallaşması önermesine katıldıkları görülmektedir.

Deizm, kilisenin otoritesine baş kaldırı hüviyetinde doğmuş, Hıristiyan dünyasında kırılmaya sebep olmuş bir ideolojidir. Bu bağlamda ankette “Türkiye’de dinin kurumsallaştığını düşünüyorum” önermesine deizmin doğduğu ortamdaki sert tavrını bugün İslam dünyasında ne ölçüde sürdürdüğünü gözlemlemeyi hedefleyerek yer vermekteyiz. Ulaştığımız sonuçlara göre, Türkiye’de dinin kurumsallaştığına dair oluşan yoğun kanaat, bizi, deizmin protesto kimliğini İslam dünyasında gençler arasında sürdürdüğü yorumuna götürmektedir. Hıristiyan din adamlarının olumsuz bulunan tutumları, zamanla şahısların değil kurumların yanlışları algısı haline gelmiştir.²³ Bu bağlamda, öğrencilerin din dilinin kullanımı ile dinin kurumsallaşması arasında kurdukları ilişki, deizmin Hıristiyan dünyasındaki kimliğini aynı formuyla İslam dünyasında koruduğunu ortaya koyar nitelikte görünmektedir.

²³ Yücel Karakoç, vd., “Modern Bir Akıl Sapması: Deizm” *Zihniyet Kökenleri ve Tetikleyen Sebepleri Açısından Deizm*, Der. Hasan Yaşar, (İstanbul: Dirâyet Yayınları, 2019), 40.

Tablo 4. Öğrencilerin “Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum” İfadesine Katılma Durumuna Göre “Din İçerikli TV Programları ve Sosyal Medya Kanallarının Genç Kitlelere Hitap Ettiğini Düşünüyorum” İfadesine Verdikleri Yanıtların Karşılaştırılması

		Din İçerikli TV Programları ve Sosyal Medya Kanallarının Genç Kitlelere Hitap Ettiğini Düşünüyorum					
Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
	Kesinlikle katılıyorum	f	2	0	5	2	1
%		20,0	0,0	50,0	20,0	10,0	100,0
Katılıyorum	f	3	8	2	2	2	17
	%	17,6	47,1	11,8	11,8	11,8	100,0
Kararsızım	f	4	8	13	27	6	58
	%	6,9	13,8	22,4	46,6	10,3	100,0
Katılmıyorum	f	1	5	9	23	13	51
	%	2,0	9,8	17,6	45,1	25,5	100,0
Kesinlikle katılmıyorum	f	0	4	6	15	22	47
	%	0,0	8,5	12,8	31,9	46,8	100,0

$\chi^2=58,790$; $df=16$; $p=0,000$

Değerlendirme:

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanıldığına yönelik inançlarına göre din içerikli TV programları ve sosyal medya kanallarının genç kitlelere hitap ettiğine yönelik görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Din dilini taşıyıcı bir unsur olarak medya, post-modern günümüzde, günlük hayatın önemli bir paydasını oluşturmaktadır. Bu durumda, din dilinin taşıyıcısı olan medya unsuru ve din dili ilişkisine yönelik maddelerin yer aldığı tablo incelendiğinde, gençlerin medya ve televizyondaki din içerikli programların kendilerine hitap etmediğiyle ilgili düşüncelerine paralel olarak din dilinin doğru kullanılmadığına yönelik kanaatleri de gözlemlenmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin “Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum” İfadesine Katılma Durumuna Göre “Mevcut Dini Tartışmaların Güncel (Çağa Uygun) Olduğunu Düşünüyorum” İfadesine Verdikleri Yanıtların Karşılaştırılması

Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum	Mevcut Dini Tartışmaların Güncel (Çağa Uygun) Olduğunu Düşünüyorum						
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Kesinlikle katılıyorum	f	3	0	4	2	1	10
	%	30,0	0,0	40,0	20,0	10,0	100,0
Katılıyorum	f	1	2	10	2	2	17
	%	5,9	11,8	58,8	11,8	11,8	100,0
Kararsızım	f	2	8	29	16	3	58
	%	3,4	13,8	50,0	27,6	5,2	100,0
Katılmıyorum	f	0	4	26	15	6	51
	%	0,0	7,8	51,0	29,4	11,8	100,0
Kesinlikle katılmıyorum	f	0	8	4	16	19	47
	%	0,0	17,0	8,5	34,0	40,4	100,0

$\chi^2=68,504$; $df=16$; $p=0,000$

Değerlendirme:

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanıldığına yönelik inançlarına göre mevcut dini tartışmaların çağa uygun olduğuna yönelik görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanıldığı görüşüne sahip öğrencilerin dahi medyada yer alan dini tartışmaların çağa uygun olduğu görüşüne katılmaması dikkat çekici görünmektedir. Ulaşılan bu sonuç, medyadaki din tartışmalarının güncel olmaması, gençlere hitap etmemesi gibi unsurların yüzde yüz din diliyle ilgili olmadığı çıkarımına götürse de genel sonuçlar, karşılaştırma tablosunda yer alan iki önermenin gençler tarafından ilişkilendirildiği sonucuna da götürmektedir. Din dilinin doğru kullanıldığına kesinlikle katılmayan katılımcıların %40,4'ünün aynı zamanda medyadaki din

tartışmalarının güncel olduğu düşüncesine de kesinlikle katılmaması dikkat çekicidir. Yine din dilinin doğru kullanıldığıyla ilgili önermeye kesinlikle katılmayan %34,4 oranında katılımcı, medyadaki din tartışmalarının güncel, çağa uygun olmasıyla ilgili önermeye katılmıyorum yanıtı vermiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin “Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum” İfadesine Katılma Durumuna Göre “Medyada Yer Alan Din Tartışmalarının Bilimsel Temellere Dayanmadığını Düşünüyorum” İfadesine Verdikleri Yanıtların Karşılaştırılması

		Medyada Yer Alan Din Tartışmalarının Bilimsel Temellere Dayanmadığını Düşünüyorum					
Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Kesinlikle katılıyorum	F	3	2	2	1	2	10
	%	30,0	20,0	20,0	10,0	20,0	100,0
Katılıyorum	F	3	2	5	5	2	17
	%	17,6	11,8	29,4	29,4	11,8	100,0
Kararsızım	F	7	10	33	7	1	58
	%	12,1	17,2	56,9	12,1	1,7	100,0
Katılmıyorum	F	3	21	20	6	1	51
	%	5,9	41,2	39,2	11,8	2,0	100,0
Kesinlikle katılmıyorum	F	18	14	12	0	3	47
	%	38,3	29,8	25,5	0,0	6,4	100,0

$$\chi^2=51,797; df=16; p=0,000$$

Değerlendirme:

Tablo incelediğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin din dilinin, dindarlar tarafından doğru kullanıldığına ilişkin inançlarına göre medyada yer alan din tartışmalarının bilimsel temellere dayanmadığı görüşü arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo incelendiğinde, din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanıldığı görüşüne katılan öğrencilerin medyada yer alan din tartışmalarının bilimsel temellere dayandığına da katıldığı, din dilinin doğru kullanıldığı konusunda

kararsız kalan öğrencilerin, medyada yer alan din tartışmalarının bilimsel temellere dayanmadığı görüşünde de kararsız olduğu, din dilinin doğru kullanılmadığını düşünen öğrencilerin ise medyadaki din tartışmalarının bilimsel temellere dayanmadığı yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Elde edilen bu verilerden hareketle, medyadaki din tartışmalarının ve din dilinin kullanımının gençler tarafından ilişkilendirildiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin “Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum” İfadesine Katılma Durumuna Göre “Din Dilinin Rasyonel ve Bilimsel Kaynaklara Dayanması Gerektiğini Düşünüyorum” İfadesine Verdikleri Yanıtların Karşılaştırılması

Din Dilinin, Dindarlar Tarafından Doğru Kullanıldığına İnanıyorum		Din Dilinin Rasyonel ve Bilimsel Kaynaklara Dayanması Gerektiğini Düşünüyorum					Toplam
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
Kesinlikle katılıyorum	F	4	2	2	2	0	10
	%	40,0	20,0	20,0	20,0	0,0	100,0
Katılıyorum	F	2	7	4	3	1	17
	%	11,8	41,2	23,5	17,6	5,9	100,0
Kararsızım	F	7	15	23	10	3	58
	%	12,1	25,9	39,7	17,2	5,2	100,0
Katılmıyorum	F	8	13	19	11	0	51
	%	15,7	25,5	37,3	21,6	0,0	100,0
Kesinlikle katılmıyorum	F	18	16	9	2	2	47
	%	38,3	34,0	19,1	4,3	4,3	100,0

$\chi^2=27,163$; $df=16$; $p=0,040$

Değerlendirme:

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin din dilinin, dindarlar tarafından doğru kullanıldığına yönelik inancına göre din dilinin rasyonel ve bilimsel kaynaklara dayanması gerektiğine ilişkin görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Din dilinin doğru kullanıldığı görüşüne kesinlikle katılmıyorum yanıtı veren öğrencilerin %72,3'ünün din dilinin bilimsel ve rasyonel temelli olması

gerektiği hususuna katılması gençler tarafından din dilinin rasyonellik ve bilimsellik kriterlerine tâbi tutulduğunu göstermektedir. Din dilinin sahip olması gereken kriterler içinde bilimselliğe, rasyonelliğe de yer açmakla gençlerin din dilinin dindarlar tarafından kullanımı ile ilgili olumsuz kanaatlerini olumluya evirebilecek neticeler elde etmek mümkün görünmektedir.

İletişimde mesajın alıcıya doğru ve etkin ulaşmasının önemi yadsınamaz. Din dili söz konusu olduğunda iletişim ağı çok daha geniş ve önemlidir. Din dilinin, iletişim ağındaki herhangi bir unsurun eksikliğinden dolayı yanlış anlaşılmasına karşılık, bu hususların gözden geçirilmesi, ulaştığımız sonuçlar neticesinde bir gereklilik görünmektedir.

Sonuç

Post-modern dönemde deizmin gençler arasında yayılmasının ve bu yayılımda din dili temelli bazı faktörlerin incelendiği makalede, din dilinin dindarlar tarafından kullanımı, medyada yer alan din tartışmalarının önemi ve gerekliliği, medyadaki din içeriğinin genç kitleye aktarımı, Türkiye’de dinin kurumsallaşması algısı gibi unsurlar 15-21 yaş aralığındaki lise ve üniversite gençlerine önerme cümleleri formatında sunulmuş ve elde edilen bulgular yüzdelerle dağılım, frekans ve karşılaştırma tabloları olarak sunulmuş, değerlendirmelere yer verilmiştir. Ulaşılan değerlendirmeler sonucunda deizmin zuhur ettiği toplumda taşıdığı baş kaldırı kimliğinin günümüz İslam dünyasında da devam etmekte olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin din dili hakkındaki olumsuz kanaatlerine dayanarak belirtmek gerekir ki, din dili, deizm yönelimi üzerinde etkin rol oynamaktadır.²⁴Bunun yanı sıra medyada yer alan din içerikli programların, gençlerin inanç ve zihin dünyasına hitap etmediği de ulaşılan sonuçlar arasındadır. Ulaşılan sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, deizm-din dili ilişkisi bağlamında, din dilinin güncelliği, bilimsel ve rasyonel temellere dayanması, medyanın hedef kitle odaklı, aktif kullanımının gerekliliği gibi hususlar gözden geçirilmeli, mesajın muhataba ulaşmasını hedef alan iletişimde

---

²⁴ Çalışmada gençlerin deist olup olmadığını tespit değil, dinde ve din dilinde aradıkları “rasyonellik”, “bilimsellik” kriterlerinin deizm yöneliminde bir etken olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda “deizm yönelimi” kavramı özellikle kullanılmıştır. Deizmin “akıl dini” ilkesinin dinde aranan rasyonellik kriteriyle ilişkilendirilerek açıklanmasına gayret edilmiştir.

dilin rolü göz ardı edilmemelidir. Zira, din söz konusu olduğunda, mesajın ilâhî kimliğinden dolayı, aktarım çok daha fazla önem arz etmektedir.

Bu aktarımın etkili olması için bazı ilkeler belirlemek, din dilinin yanlış kullanımı kaynaklı deizm yöneliminin de önüne geçebilir. Katılımcıların din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanılmadığını düşünmeleri karşısında din dilinin güncellenmesi ve dile dinamizm kazandırılması ilk ilke olabilir. Din dilinin ihyasında başvurulacak kaynak yine dinin kendisi olmalıdır. Zira İslam, muhafazanın değil dinamizmin örneğidir. Peygamberlerin çeşitli eziyetlere, cefalara, boykotlara maruz kalmasının temelinde yatan da yine bu dinamizmdir. Bu doğrultuda, din dilinin inşâ ve ihyasında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de dinin dinamizm faktörü olmalıdır.²⁵

İslam dünyasında deizmin yayılımı yalnızca din dili kaynaklı değildir. Batı’da yürütülen Oryantalist çalışmalar karşısında Müslümanlar reaksiyoner tavır sergilemişlerdir.²⁶ Batı’da, Müslümanların tarihteki ilerlemeci, dönüştürücü, inşâ edici niteliklerinin önüne geçilmenin yolları aranmış ve Batı bu doğrultuda İslamoloji çalışmaları yürütmüştür. Bunu gözlemleyebileceğimiz pek çok oryantalist çalışma bulunmaktadır. Aloys Sprenger (ö.1893), Ignaz Goldziher (ö.1921), Joseph Schacht (ö.1969) gibi Oryantalist isimler özellikle hadis üzerine çalışmalar yaparak hem siyasî hem dinî düzlemde İslam eleştirisinde bulunmuşlardır.²⁷ Batı’da Müslüman imajının oluşturulmasında iki önemli kol kullanılmıştır. Bunlardan biri bahsettiğimiz Oryantalist çalışmalar, diğeri medyadır. Bugün de medyanın, Batı’nın İslâm’ı algılama biçimini ne ölçüde şekillendirdiği gözlemlenebilir, aşikâr boyuttadır.²⁸ Bu bağlamda, medyanın dindarlar tarafından aktif kullanımı, reaksiyoner tavrın aksiyoner tavra dönüşümünü sağlayacak önemli bir diğer ilke olacaktır.

Kur’an-ı Kerîm’de yer alan davet ayetlerinden **“Rabbînin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et, onlarla en güzel yöntemle tartış”**²⁹ mealindeki ayetten de hareketle tartışmanın “hikmet” ve “güzel öğüt” ile kayıtlanması dikkate alınması gereken bir diğer unsurdur. Araştırmaya katılan gençlerin çoğunluğunun

---

²⁵ Şaban Ali Düzgün, *Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar*, 4. bs. (İstanbul: Otto Yayınları, 2021), 109.

²⁶ Özcan Hıdır, *İslamofobi 2.0*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2022), 262.

²⁷ Bekir Kuzudışlı, “Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7 (2003/1), 144.

²⁸ Özcan Hıdır, *Batı’da Hz. Muhammed İmajı*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 413.

²⁹ *Kur’ân Yolu* (Erişim 18 Kasım 2022), en-Nahl 16/128.

din dilinin dindarlar tarafından doğru kullanılmadığını, buna paralel olarak medyada yer alan din tartışmalarının bilimsel temellere dayanmadığı, din dilinin bilimsel temellere dayanması gerektiğine yönelik düşünceleri göz önüne alındığında, “hikmet” ve “güzel öğüt” kaydı deizm yöneliminin önüne geçmede, din dilinin ihyasında bir ilke olarak önem arz etmektedir. “Hikmet” ile davet, din dilinin bilimsel temellere dayanması, akılları tatmin bağlamında, “güzel öğüt” ise dinin tebliğiyle beraber temsilinin öne çıkarılması bağlamında değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Altınörs, Atakan. *Anlam Doğrulama ve Edimsellik*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Aslan, İbrahim. “İmam Matürîdi’nin Deist Eleştirilere Karşı Nübüvvet Savunusu” *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 12/ 2 (Ağustos 2014), 33-54.
- Baloğlu, Adnan Bülent. *Son Hurafe Deizm*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atlas Yayıncılık, 2018.
- Cevzici, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- Çınar, Aliye. *Deizm ve Ateizm Üzerine*. İstanbul: Köprü, 2018.
- Demir, Gökhan Yavuz. *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2007.
- Düzgün, Şaban Ali. *Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar*. 4. bs. İstanbul: Otto Yayınları, 2021.
- Eliade, Mircea. *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. çev. Mehmet Aydın. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 1995.
- Er, Hasan. “İdeal Din Dilinin İmkansızlığı”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2019/1). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/issue/47433/509772>
- Erasmus, *Deliliğe Övgü*, çev. Yücel Sivri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Erdem, Hüsamettin. “Deizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 18 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/deizm>
- Ferre, Frederick. *Din Dilinin Anlamı*. çev. Zeki Özcan. İstanbul: Alfa Basın Dağıtım, 1999.
- Hıdır, Özcan. *Batı’da Hz. Muhammed İmajı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.
- Hıdır, Özcan. *İslamofobi 2.0*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2022.
- Koç, Turan. *Dilin Ötesi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Kuzudişli, Bekir. “Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (2003/1). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/10135>
- Kur’ân Yolu*. Erişim 18 Kasım 2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nahl-suresi/2026/125-ayet-tefsiri>
- Matürîdi, *Kitabu’t-Tevhid*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İSAM Yayınları, 2021.
- Öner, Necati. *Dil Üzerine*. Ankara: Divan Kitap, 2013.
- Özcan, Zeki. *Viyana Çevresi Üzerine*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2012.
- Sennett, Richard. *Kamusal İnsanın Çöküşü*. 4.bs., çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Soykan, Ömer Naci. *Felsefe ve Dil*. 2. bs., İstanbul: MTV Yayıncılık, 2006.